

Francis W. Carter, Peter Jordan,

Violette Rey (eds)

Central Europe after the Fall of the Iron Curtain: Geopolitical Perspectives, Spatial Patterns and Trends

Frankfurt am Main - Berlin - Bern -
New York - Paris - Wien: Peter Lang,
1996, X, 345 str.

Tijekom kolovoza 1994. godine u Pragu je održan kongres Međunarodne geografske unije na kojem se raspravljalo je li padom "željezne zavjese" i promjenama nastalim u zemljama srednjoistočne Europe nastala nova, post-socijalistička Srednja Europa. Tom pitanju raste značenje krajem dvadesetog stoljeća, u vrijeme kada mnogi politički i društveni događaji vode geopolitičkoj destrukciji/rekonstrukciji europskog kontinenta. Namjera urednika ove knjige bila je objedinjavanje radova izloženih na kongresu, njih ukupno devetnaest, te njihova prezentacija široj znanstvenoj javnosti.

Knjiga se bavi srednjoeuropskim geopolitičkim pozicijama i pratećim promjenama te migracijskim procesima koji utječu na promatrano područje. Dio radova obrađuje koncept Srednja Europa te problem razvoja metodologije kojom bi se mogao odrediti pojam makro-regije Srednja Europa. U žarištu knjige su pitanja: Ima li Srednja Europa kao regija posebne karakteristike, i ako ih ima koje su to?; U čemu se te karakteristike najjasnije očituju ili što predstavlja jezgru regije?; Ima li jezgra regije još uvijek razvojnu snagu i, ako ima, kako na nju reagira širi okolni prostor tj. regije u dodiru?

Prvo poglavlje nosi naslov "Geopolitičke perspektive". Autori u četiri rada

raspravljaju o Srednjoj Europi kao geografskoj činjenici i razrađuju geopolitički scenarij Istočne i Srednje Europe u post-socijalističkom vremenu, analiziraju pojedine političko-geografske probleme zemalja u tranziciji, primjerice Slovenije, ili pak položaj Hrvatske kao zemlje Srednje Europe, njezin položaj u prošlosti i mogućnosti razvoja u budućnosti.

Drugo poglavlje, "Prostorni modeli i trendovi", okupilo je radove u kojima se raščlanjuju procesi promjena u Srednjoistočnoj Europi, novi regionalni procesi, post-kolektivistička društva i naseljavanje, stanje između države i tržišta, srednjoeuropske granice i sma regija kao spona u procesima europskih integracija. Jedno od potpoglavlja, u kojem su sakupljena četiri vrlo zanimljiva rada, bavi migracijskim modelima u različitim zemljama. Prvi je rad o budućnosti migracija istok-zapad u Europi. Neke strukturalne promjene na ovome području predvidljive su. Autor Kupiszewski smatra kako će smanjenje broja tražitelja azila iz Srednjoistočne Europe biti nadoknađen sljedećih godina naglim porastom izbjeglica iz područja bivše Jugoslavije i nešto blažim, ali još uvijek velikim dotokom migranata iz Rumunjske. Uz navedene, očekuje se veći broj migranata iz Albanije, veći broj građana iz Baltičkih država i, nadalje, iz više zemalja nasljednica bivšeg Sovjetskog Saveza. Samo promjene u politikama zemalja iz kojih dolaze tražitelji azila mogu smanjiti njihov broj. Radna migracija mogla bi ostati i dalje visoka s prilično stabilnom geografskom strukturom. Migracijsko ponašanje stanovnika zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza relativna je nepoznanica. Točnije, emigracija iz tog područja bila je do sada relativno brojna, premda umjerena s obzirom na potencijalne

migracijske valove. Ekonomski oporavak Srednjoistočne Europe omogućio bi smanjenje dotoka migranata, ali visoka nezaposlenost prijeti onemogućavanju takvog trenda. Sljedeći važan čimbenik migracijskih kretanja, naglašava autor, bit će lančana migracija, i do sada vrlo prisutna u promatranome području.

Slijedi rad u kojem su prikazani rezultati istraživačkog projekta Delphi o mogućoj budućnosti europskih međunarodnih migracija s istok na zapad. Rezultatima se predviđa kako će sve srednjoistočne i istočne zemlje Europe doživjeti najintenzivniju emigraciju na zapad u sljedećih pet godina, tj. do kraja ovog stoljeća. Te valove dugoročnog iseljavanja određivat će loša ekonomska situacija i nesređeni društveni uvjeti na istoku. Uz dugoročne migracije, autor Drbohlav očekuje i kratkoročne migracijske valove koji mogu sljediti političke promjene izazvane etničkim i religijskim sukobima, kakav je, primjerice, sukob u Bosni i Hercegovini.

Treći rad govori o društvenim i geografskim aspektima suvremenih međunarodnih migracijskih trendova u Mađarskoj. Autori Juhász i Dövényi naglašavaju probleme Mađarske kao zemlje na udaru tzv. tranzitne migracije izazvane migracijom iz susjednih zemalja (Hrvatske tijekom rata, Vojvodine, Srbije, Rumunjske) u treće zemlje.

Zadnji rad potpoglavlja o migracijskim modelima bavi se migracijskom situacijom nastalom 1992, tijekom političke diobe Češkoslovačke u dvije samostalne države. Autori objašnjavaju "asimetričnu reakciju" državljana novoosamostaljenih država na taj

čin. Raste broj migranata povratnika u Slovačku iz dalekih zemalja i broj povratnika u Češku iz obližnjih slovačkih pograničnih regija. Tu asimetriju Cattan, Grasland i Rehák tumače različitom percepcijom novoga političkog trenutka, zavisno od udaljenosti zemlje imigracije od domovine migranata. Značajan dio migracija između Češke i Slovačke čine sezonski radnici iz Slovačke koji rade u Češkoj. Mnogi od njih rado bi svoju privremenu češku adresu proglasili stalnom.

Ekonomski nesklad, visoka stopa nezaposlenosti i nacionalizam navode se kao tri temeljna potisna čimbenika koji uzrokuju migracijske procese u ovom dijelu Europe, a s druge strane još uvijek postoje privlačni čimbenici: mogućnost izbora i zapošljavanja u izabranim zemljama - odredištima iseljavanja.

Većini je autora jasno kako Srednja Europa danas ne tvori ni političku ni ekonomsku zajednicu. Ono što se promatra kao regija skup je malih država kojima nedostaje centripetalna sila i koje nastavljaju pojedinačno svoj vlastiti put u Europsku uniju. Ne postoji dovoljno jasan zajednički interes zemalja obuhvaćenih pojmom makroregije. Razlozi tomu nalaze se u nedostatku ekonomske komplementarnosti, problemima koje izazivaju neriješena pitanja manjinskih prava u pojedinim zemljama te nedovoljnom djelovanju pojedinih zemalja nakon mnogih desetljeća nametnute solidarnosti među "bratskim socijalističkim zemljama". Više autora naglašava postojanje tipičnih regionalnih kulturnih i geografskih obilježja. Tako se pod pojmom "geografska obilježja" promatraju teritorijalni smještaj populacije i ekonomske aktivnosti te

oblikovanje hijerarhije centara ili mreže unutar fizičke infrastrukture. Kulturna obilježja zemalja srednjoistočne Europe izrastaju iz zajedničkoga povijesnog razvoja i iskustva ranoga Srednjeg vijeka, iskustva koje se temelji na slavenskom etničkom podrijetlu i njemačkoj lingvističkoj dominaciji. Utjecaj germanskoga kulturnog kruga očitovao se kroz poticaj stanovništvu na bavljenje rudarstvom, obrtništvom i poljodjelstvom te razvojem urbanih centara. Uz te elemente, važnu ulogu odigrala je prisutnost brojčano velike i kulturološki žive židovske trgovinske i intelektualne komponente.

Procjenom kako je srednjoistočni europski prostor politički stabilniji i ekonomski snažniji od Istočne ili Jugoistočne Europe, te saznanjem o kulturnoj bliskosti Srednjoistočne Europe Zapadnoj, veći broj autora nastoji poboljšati izgled za uspješnu transformaciju onoga što podrazumijevaju pod prostorom makro-regije Srednjoistočna Europa.

Što se tiče migracija na promatranom području, bolja ekonomska situacija u Srednjoistočnoj Europi i njezina blizina Zapadu odredit će ovaj prostor kao međuodredište izbjeglica s Istoka, a u duljem razdoblju kao "migracijsku tampon-zonu pri dotoku migranata na Zapad" (Drbohlav). Građani država na području Srednjoistočne Europe migriraju manje nego građani Istočne i Jugoistočne Europe, a kada migriraju, to je najčešće u države Srednjozapadne Europe, pa tako ostaju unutar tzv. srednjoeuropskog migracijskog sustava.

Određujući položaj srednjoističnog dijela regije spram zemalja s kojima graniči, te analizirajući demografska nesuglasja koja

postoje u pojedinim zemljama, ova knjiga pokušava znanstveno odrediti sadašnjost i blisku budućnost cijeloga europskog kontinenta. Radovi su bogato ilustrirani, s dvadeset tabela i tridesetijednim grafikonom ili kartografskim prikazom. Raznolikost pristupa pojedinim podtemama, brojnost argumenata znanstvenika iz raznih zemalja među kojima su i neki koji ne pripadaju srednjoeuropskom kulturnom krugu i dojmljiv zaključak urednika čine ovu knjigu svojevrsnom sintezom određivanja pojma Srednja Europa, kako u geografskom tako i u političkom, gospodarskom i organizacijskom smislu.

Sonja Podgorelec

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

E-mail: spodgor@public.srce.hr

Milan Mesić

**Ljudi na čekanju - pogledi na
povratak: hrvatske i
bosanskohercegovačke izbjeglice i
raseljenici**

Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo,
1996, 122 str.

Knjiga Milana Mesića rezultat je međunarodnog istraživanja o izgledima povratka i reintegracije hrvatskih i bosanskohercegovačkih izbjeglica provedenog tijekom druge polovine 1993. i prve polovine 1994. Knjiga se sastoji od dva dijela. U prvom je dana tipologija izbjeglica i raseljenih osoba sastavljena na osnovi sakupljenih osobnih svjedočanstava. Autor je ustanovio šest osnovnih kategorija, odnosno tipova